

li újságcikkek részleteit közli a fejezetek végén („*Sajtótájékoztató*”), melyek önma-
gukért beszélnek, és kommentárok, magyarázatok nélkül világítanak rá a korabeli
politikai és gazdasági helyzetre. A valós világ elemeinek ilyen módon történő be-
vonása a regénybe egyúttal erősíti a fiktív történet „valóságának” illúzióját, és a
kettő párhuzamba állításával újabb értelmezési lehetőségek felé irányítja a befoga-
dó figyelmét. Ha pedig olvasás közben túlságosan magunkra ismernénk a sorok
között, az elbeszélő egy-egy frappáns megjegyzéssel juttatja eszünkbe, hogy a né-
ha már hátborzongató hasonlóság ellenére is csak egy kitalált történet kitalált sze-
replőinek sorsát követjük nyomon.

Nagyon találó a történet jelképisége szempontjából a cím, illetve annak elhe-
lyezése a borítón: 'ház', 'tűz', 'néző' egymás alatt szerepeltetve megbontja a három
tagból álló szóösszetétel szoros egységét, így is utalva a szavak variálhatóságára,
mely variációk mind („háztűz”, „tűznéző”, „háznéző”, „háztűznéző”) kapcsolódnak
a cselekményhez, és a szövegben kiépülő összetett szimbólumhálózat elemeként
másodlagos jelentések hordozói is. A tűz jelképként való szerepeltetése egy politi-
kai rendszer kapcsán nem előzmények nélküli, így az izgalmas intertextuális játé-
ka hoz más műveket is. Eszünkbe juthat például Nádas Péter *Mese a tűzről és a tu-
dásról* című rövid írása, mely szintén a szocialista korszakhoz kapcsolódik, és an-
nak különös „nyelvhasználati szokásairól” vall.

A lebilincselő cselekményből a rendszerváltás mély meglátásokkal teli, kritikus
korrajza bontakozik ki, melyet sokan, sokféleképpen éltek meg, és amely több
mint két évtizeddel az események után is érzékeny témaként él társadalmunkban.
Nyerges András könnyed elbeszélésmódjának köszönhetően szórakoztatóan tárja
fel a korszak problémáit, és ha annak minden kérdésére nem is adhat egyértelmű
választ, felhívja a figyelmet a társadalmi konszenzus kialakításának égető szüksé-
gességére. Mindemellett a humorral és iróniával teli szöveg mindvégig izgalmas ol-
vasmány marad, amely még az utolsó pillanatokban is képes nem akármilyen fordul-
latokkal meglepni olvasóját. És hogy otthonra lelhet-e végül is egy hétköznapi család
ilyen nem mindennapi körülmények között? Kiderül a regényből. (*Noran Libro*)

FARKAS ZSUZSANNA

Fordításszituációban

BOKA LÁSZLÓ: EGYSZÓLAMÚ KÁNON?

Szkeptikus praxis / Praktikus szkepszis – ilyen címekekkel osztotta két tömbre a szer-
ző első könyve, *A befogadás rétegei* 2004-ben az elméleti tanulmányok és a frissen
megjelent kötetekről szóló kritikák anyagát. Előbb a kijelentések megtételének
elméleti feltételeit járta körül a könyv, kontextusokat térképezett fel, aztán követke-
zett valamiféle applikáció a kortárs irodalomról való beszéd terében. A praxis ebben
a szövegösszefüggésben konkrétan is megmutatkozott – az viszont, hogy mire
vonatkozott a szkepszis szó, Boka László könyveiben egy fokkal nehezebben meg-

ragadható, erre még a friss kötetről szólván is érdemes visszatérni. A könyv előszava 2004-ben a „termékeny kétely” fogalmát vonatkoztatta az írások alapállására, amely pozíció „többre értékeli a jó kérdésfelvetést, mint a közhelyszerű, de biztos választ”.

Az első gyűjteményhez hasonló szerkezetet követ az *Egyszólamú kánon?* című 2012-es kötet, hiszen itt is elméleti tanulmányokkal indul a kérdések körüljárása – a kanonizáció, a komparatiztika, a kultúratudomány és konkrétan a kisebbségi magyar irodalmak kérdését szóba hozva, majd néhány, a szerző által relevánsnak ítélt frissebb könyv elemzésére kerül sor.

Boka László legfontosabb mestereit – ahogy erről maga a szerző is említést tett nyilvánosan – Szegedy-Maszák Mihálynak, Cs. Gyimesi Évának, Láng Gusztávnak hívják: az általuk relevánsan vizsgált problémakörök továbbgondolása Boka László kötetének elméleti tanulmányaiban szembeötlő. A kánon és a kanonizáció kérdéseit Szegedy-Maszák és Cs. Gyimesi is több publikációjukban tárgyalták; az irodalomtudomány kultúratudománnyá válásának fordulataival és ennek következményeivel Szegedy-Maszák Mihály is foglalkozott tanulmányaiban, kézikönyveiben; az erdélyi magyar irodalom és az arról alkotott képzetek kritikai vizsgálatában megkerülhetetlen Cs. Gyimesi Éva és Láng Gusztáv munkássága. Boka László könyveinek kérdésfelvetéseit voltaképpen e tudományos diskurzusok metszéspontján helyezhetjük el: mintegy kihangosít és közvetít bizonyos megközelítési módokat, megteremtve az elméleti megközelítés kellő tágasságát ahhoz, hogy az egyes problémafelvetések összekapcsolása lehetségessé váljon, és megmutatkozzék kölcsönös relevanciájuk egymás számára. A szkepszis, a termékeny kétely jelenlétét voltaképpen arra is vonatkoztathatjuk, hogy az átjárások megteremthetőek-e, hogy a különböző pozíciókból készített leírások összeegyeztethetőek-e hosszú távon. A fordításokról állapítja meg Boka László: „nem lehet azonos szempontokat elvárunk más értő-olvasói hagyományokkal rendelkező közösségektől, s még kevésbé hazai viszonylatokban favorizált műveket, hazai klasszikusokat számon kérnünk más nyelvű és kultúrájú értelmezői közösségeken akkor, amikor nemcsak a fordítással együtt járó értelmezések, de a kulturális elvárások hagyománybeli kritériumai közt is jelentős eltolódások mutatkoznak”. (53–54.) Az értelmezői közösségek elméletének (és gyakorlatának) ismeretében jól belátható, hogy a hagyománystruktúrák és a kulturális emlékezet változásai mennyire lassú folyamatok, illetve az is, hogy ennek módosulásai mennyire soktényezős játszmák eredményei. A „szkepszis” tehát annak belátására is vonatkozhat, hogy egy-egy emlékezhelyzet megváltozása mennyire kiszolgáltatott a körülmények esetlegességeinek. Boka László meglátásait radikális következtetéssé változtatva voltaképpen a kisebbségi magyar irodalmak és a magyarországi magyar irodalom közötti viszony is fordítás-szituációként jelenik meg, éppen ezért érdemes olyan csomópontokat keresni, amelyek segíthetik a fordítási praxist.

A könyv egyik evidenciaként kezelt kiindulópontja (és ebben a tekintetben szintén támaszkodhat Cs. Gyimesi, Láng és más erdélyi irodalomtörténészek meglátásaira), hogy a kisebbségi irodalomképződmények rétegzett, nem homogén entitások – ahogyan természetesen más, nemzeti, regionális vagy „világirodalmi” képződmények is ilyenek. Az előszó egység(esség)ről az összetartozás értelmében beszél, nem az egyformaságot tételezve: „A magyar irodalom egysége mindenk-

előtt nyelvi egység, de szellemében, hagyományaiban, közös kulturális emlékeztében is kétségkívül az. Nem homogenitást, mintsem gazdag változatosságot és értékszemléletbeli változatosságot lehet értenünk egysége alatt. Gyakorlati megvalósulásában azonban (például egyes alkotások egyik területről a másikra való eljutását, terjesztését illetően) ugyanolyan ábrándnak mondható egyelőre, mint amilyen tarthatatlannak a földrajzi határok mentén történő kényszerű felosztások máig tartó elgondolása.” (8.) Ebben az értelemben tehát (a praxis fontosságával számolva) akár maga a „közös kulturális emlékezet” is inkább vágy és kítűzött cél, mint közvetlen realitás. Boka László könyve azon munkák sorába lép be, amelyek reflektáltan, metaszinten is próbálkoznak a különböző hagyománystruktúrák, hatástörténetek közötti dialógus megteremtésével.

A tanulmánykötet egyik kitérített témája a „hosszú” hetvenes évek irodalmi vitáinak, nemzedéki mozgásainak, jelentős műveinek áttekintése. Három írás is foglalkozik a könyvben ezzel az időszakkal: a releváns információkat összegző, kiegyensúlyozott *Sajátosság–egyetemesség–egység?* című szöveg, amelyik láttelepet nyújt az 1968 körüli politikai változások következményeként végbement szellemi nyitásról, majd a magyarországi és a romániai tendenciák ellentétes irányokba való átfordulásáról a hetvenes és nyolcvanas évek fordulóján, amikor Románia egy bezárkózó, nyilvánosságot korlátozó kulturális térré változik, míg Magyarországon a folyamatos, fokozatos enyhülés jelei mutatkoznak. Ugyanezt az időszakot a nemzedéki viták tükrében nézi újra a szerző Miklós Ágnes Kata *A szóértés feltételei* című kötetét bemutatva, leginkább a recepciótörténeti, illetve az irodalmi szövegeket elemző fejezeteket hiányolva tanulmánymeretű kritikájában. Ugyanebbe az évtizedbe vezet el a *Historizáció, példázat, dilemma...* című írás, amely a Sütő-dramák sikerének okait és történelmi funkcióit vizsgálja az *Egy lócsiszár virágvasárnapja* című drámáról írva. Érdemes megjegyezni, különösen a recepciótörténeti szempont dominanciáját figyelembe véve, hogy Boka László mintegy megszüri a darab recepcióját, és konszenzuális álláspontként mutatja be azt a véleményt, hogy a vizsgált dráma az életmű csúcsa, amely szuverén értelmezését (és nem elsősorban aktualizálását) nyújtja a Kleist-műnek. A kolozsvári *Láthatatlan Kollégium* elméleti folyóiratában 2000-ben napvilágot látott, többek közt Tasnádi István *Közellenség (Kohlbaas)* című 1999-es darabját is az értelmezések terébe vonó tanulmányok (Vincze Hanna Orsolya: *Szó és te(st/tt)*; Láng Zsolt: *Szó és tett*; Nagy S. Attila: *A szubjektum terepe*; Selyem Zsuzsa: *Kohlbaas, hol történés?* – Lk.k.t. A 2000/1. 2–17.) következtetéseihez szembesítése a vizsgált diskurzussal talán árnyaltabbá tehetné volna a jelen horizontja irányában.

A *Kánonok metszéspontjain: érték/határ/érték* című írás korrekt összefoglalója a transzszilvanista kánon kialakulásáról szóló szövegeknek, legfőbb erénye, hogy jól átlátható elméleti keretben tárgyalja a problémákat. Fontos, hogy a kötet e legterjedelmesebb tanulmányából jól kirajzolódik a huszadik századi erdélyi magyar irodalom rétegzettségére már a transzszilvanista jellegű alapító gesztusok idején is. Felmerül itt is a helikoni irodalomnak mint a Nyugat lokális „kivirágzásának” a beazonosíthatósága, amely gondolat lényegében Ravasz László „skizma-pört” elindító 1928-as vitáiratahoz is kapcsolható, Kuncz Aladár véleménye mellett, noha ellen-

kező előjelekkel. Boka László említi azokat az írócsoportokat is, amelyek nehezen vagy egyáltalán nem voltak integrálhatók az *Erdélyi Helikon* és az *Erdélyi Szépművés Céh* körébe. Ezeket a határvonalakat a korabeli viták, jellegzetes kritikai vélemények áttekintése révén a szerző meggyőzően dokumentálja.

A tanulmány a transzszilvanizmus-kérdéskört elsősorban Pomogáts Béla, Láng Gusztáv és Cs. Gyimesi Éva tanulmányainak nyomvonalán vezeti le. Ebből következhet az olyan megállapítások azonosuló megtétele is, mint például: „A közös lelkiség kérdése [...] kétségtelen, hogy viszonylag gyorsan igen népszerűvé lett, akkor is, ha olyan idealisztikus eszmekört kívánt a gyakorlatban megvalósítani, melynek alapvető pillérei hiányoztak, vagy voltak eleve tévesek.” (77.) Ez lényegében az 1937-es *Jelszó és mítosz* vitában elhangzott fő Szemlér Ferenc-tézis megismétlése. Ennek a kérdéskörnek a tárgyalásához K. Lengyel Zsolt transzszilvanizmus-tanulmányait lehetett volna még további kontextusként bevonni (*A kompromisszum keresése*, Pro-Print, Csíkszereda, 2007.), akinek egyik fontos megállapítása, hogy a transzszilvanizmus ideológiája konkrét politikai cselekvések háttérideológiájaként funkcionált a húszas évek folyamán – nem feltétlenül elvont, hanem gyakran konkrét politikai egyeztetésekbe torkolló eszmerendszerként kell elgondolnunk tehát. K. Lengyel, akinek a neve nem szerepel a kötet névmutatójában, az erdélyi magyarság politikai programjaihoz való viszonyításában látta megújíthatónak a transzszilvanizmusról való gondolkodást a kilencvenes évektől kezdődően – ennyiben tehát történetileg viszonylagosíthatónak láttatná egy meglátásait követő elemzés a transzszilvanizmusról szóló általános kijelentéseket is.

Lényegében épp ezt a relativizáló hatásmechanizmust tárja fel sikeresen Boka László azoknak a történéseknek az analízise során, amikor bizonyos szerzők utóéletébe, olvasáslehetőségeibe mintegy belép a politikum – azáltal, hogy az életútra vonatkozó „kompromittáló” írások kerülnek nyilvánosságra párttörténeti archívumokból, korabeli kiadványokból, levéltárakból. Sütő András, Szilágyi Domokos, Nyíró József befogadástörténetét kétségtelenül befolyásolták az utóbbi években azok a dokumentumok, amelyek diktatórikus rendszerekkel történő együttműködésük részleteit tárták fel. Boka László e dokumentumok ismeretében is fenntartja a szövegcentrikus újraolvasások igényét az új nemzedékek számára, mintegy azok nevében, épp a történetiség relativizáló aspektusaira figyelve. Különben, mint mondja: „egzisztenciális szituáltságunk szükségszerű részizgazságai közt a nagybetűs igazság bizonyosságára vágyó attitűdünk az erőszakos egységesítésében ismét csak a totalitárius gondolkodás alapjaihoz vezetne vissza.” (222.) A műközpontú értelmezésre nem valamiféle időtlen kizárólagosság értelmében, hanem a történetiség viszonylagosító jellegét belátó értelemben van szükség.

Jellemző a kötet megközelítéseire, hogy a friss művekről szóló kritikák is képesek hatástörténeti összefüggésekbe helyezni a vizsgált szövegeket: így kerülhetnek egymás szomszédságába a meglehetősen eltérő perspektívájú és írásmódú, mégis életművüket nemzedéktársi/kortársi sorközösségben kiteljesítő Szilágyi Júlia és Kántor Lajos. A hatástörténeti összefüggések vizsgálata lehetővé teszi azt is, hogy Kovács András Ferenc *Sötét tus, néma tinta* című kötetéről írva Boka gyakorlatilag a teljes életmű problémafelvetéseit tárgyalja. Papp Sándor Zsigmond *Semmi kis életek* című regénye is előhívja a tanulmányíró-kritikusban a rendszerváltás-törté-

netek, diktatúraleírások komplexitásával történő szembesülést, ezzel együtt pedig a regény kontextualizálásának igényét a Bodor Ádám, Láng Zsolt, Dragomán György és más szerzők által körvonalazott diskurzuson belül.

Az erdélyi irodalom problémáit elméleti igényű összefoglalásokká fejlesztő munkák sorában Boka László könyvének fontos pozíció jut Vincze Ferenc Dsida-könyve (*Az átmen(t)et(t): Dsida*, Kijárat, Budapest, 2011.) vagy Kovács Flóra közösségkonceptiókat drámatörténeti összefüggésekben elemző műve (*A közösség a kortárs erdélyi drámában és színházban*, FISZ, Budapest, 2013.) társaságában. E könyvek ismeretében a fordításszituációk sikeres áthidalása korántsem tűnik reménytelennek, noha a folyamat természetesen nem tekinthető továbbra sem lezártnak e kötetek megjelenésével. (*Gondolat*)

BALÁZS IMRE JÓZSEF

„Hívő értelem, értelmes hit”

FEKETE KÁROLY: A HEIDELBERGI KÁTÉ MAGYARÁZATA

Azt mondja Fekete Károly, hogy nemcsak tanulmányozta, de meg is szerette a *Heidelbergi Kátét*. Ha nem mondja is, tudható volna. Az a különös derű, csöndes öröm tanúskodik róla, amit a kötet minden oldalán érezhetünk. Öröm, hogy a *Káté* olyan, amilyen: a hit kérdéseit és válaszait fogalmazza meg. Öröm, hogy sok-sok munka árán bár, és másokat is bevonva vezethet végig bennünket a *Káté* „többszörösen ismétlődő és átgondolt tanulási körei”-n és segíthet hozzá, hogy aztán minden szükséges ismeret birtokában tehessünk vallást keresztyénségünkről, bűneinkről és nyomorúságunkról, megváltásunkról és hálaadásunkról. Öröm, hogy taníthat, s hozzájárulhat a „bibliai analfabetizmus” felszámolásához. Ez a szeretet bennünket is bevon fénykörébe. A hitben élőknek. Meg a bizonytalan szabódókat. Az ellenszegülőket, a félelemből engedelmesskedőket, az Isten elől elfutó embereket. Az Istent félreértő, felkészületlen, s legfőképpen, ahogy a magyarázat előszava nevezi őket, a „nem teológiai lelkületű” lelkészeket is, és mindazokat, akik testestől, lelkestől az Igét szolgálják. Meglehet persze, hogy ez a szeretet nemcsak Fekete Károlyé, hanem a *Kátén* át hozzánk forduló *Szentírásé* is.

Tudós esetében nem szoktunk szeretetről beszélni. Most elkerülhetetlen. Mert egészen világos, hogy Fekete Károly számára fontosabb kutatásainak és vizsgálódásainak tárgya, mint ő maga, és összehasonlíthatatlanul fontosabb a *Káté* kommentárjában megtettesülő segítség és a szolgálat, az, amihez könyve által hozzájuthatunk, amivel így kapcsolatot teremthetünk, mint a könyvvel megszerezhető hírnév, tekintély, hatalom, és hát az interpretáció egészének józan tárgyszerűségében megszólaló alázat is a szeretetről tanúskodik. Hogy mindennél többre becsüli az igazságot, az evangélium igazságát, s mindennél többre azokat, tegyük hozzá: illúziótlanul, akikhez beszél, akiket tanítani vágyik, akiknek csak adni és adni akar. Nincs szeretet alázat nélkül. Ahogy hit sem.